ALMAS YILDIRIM: YAŞLI DOĞU ULUSLARINI VAHDETTE KAVUŞTURAN NOSTALJİ

Prof. Dr. Arzu HACİYEVA*

«Harput`a değer katan şahsiyetler» sempozyumun biraz romantik duyulan bu adı aslında sade bir gerçeği yansıtıyor. Yeri, coğrafi mekânı değerlendiren, dünyada tanıtan sadece onun doğası ve güzelliği, turistleri kendine çeken dağları, dereleri, ormanları, denizleri, çayları, veya tarihi âbideleri, üzerine yüzyılların iz bıraktığı hisarları, kaleleri, tapınakları, eski sokakları, dalanları, ya da müzeleri değil, bununla beraber seçkin karakterleridir. Azerbaycan'dan başlayan garip kaderinin azaplı dolambaçlı yollarının 1933 yılında Doğu Anadolu'ya getirdiği, ömrünün son 17 yılını ailesi ile birlikte kendisine ikinci vatan bildiği Harput'un-Elazığ`ın değer bilen nazik insanları arasında geçiren şair Almas Yıldırım (1907-1952) bu tür şahsiyetlerdendir. O, Elazığ`a onun hüzünlü, ızdıraplı geçmişinden, mutlu şimdi`sinin başarılarından aşkla anlattığı, bahtiyar geleceğini tarif ettiği bir şiirini ("İlerleyen Elazığ`a") sağduyulukla «Ölmez sana şan veren bir kahraman Elazığ» sözleri ile bitiriyor. Dikkat edersek, 80 yıl önce yazılan şiirin bu son mısrası sempozyumun önemli fikrinin şiirsel ifadesi olarak Almas Yıldırım'a münasebette de kendini doğrultmuş olduğunu görürüz.

Almas Yıldırım'ın bütün yaratıcılığı gönüllerin ince tellerini titreten vatan, memleket hasreti ile oluşmuş sanki büyük bir şiirdir. Dünya edebiyatında, ister nesirde, ister nazımda, hasret mevzusunun klasik örnekleri az değil. Ancak vatana hitaben "Lânet o şiirime, ki onda senin adın yok" söyleyen Almas Yıldırım öyle benzersiz şairlerdendir (belki de tek şairdir) ki, şiir sanatının canı büsbütün nostaljiden oluşuyor. Şairin mirasının benzersizliği buradan kök salıyor.

Vatan ayrılığından, yabancılıktan doğan tasvir olunamayan dert, üzüntü, azaplı ve bitkin duygular eskinden insanlara belli. 17. yüzyıldan başlayarak uzun süre vatan hasreti ağır, hatta bazen vahim hastalık gibi farzedilmiştir. Tesadüfi değil ki, iki yunan kelimesini ("nostos"-evine dönüş, "algos"-hasret) birleştirip nostalji sözünü yaratan ve 1688 yılında ilk defa terim gibi bilime getiren de isviçreli doktor Johan Hoffer olmuştur. O, "Nostalji veya vatan hasreti" eserinde memleket ayrılığına dayanamayan İsviçre paralı askerlerinin müptela olduğu, fiziksel ve manevi ağrılarla eşlik edilen bu hastalığı sülük, karın pürgatif, kan bırakma, afyon vs ile tedaviyi teklif ediyordu. "Vatanı unutmak mümkün değil" söyleyen alman filozofu Haman 18. yüzyılda vatan hasretini "en asil hastalık" olarak adlandırıyordu. 1909 yılında Karl Jaspers bu

* Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi, Felsefe ve Hukuk Ensitütüsü, "Felsefe tarihi ve sosyal düşünce" Departmanı müdürü, arzuhaciyeva@mail.ru

defa aynı hastalığın hiç de «asil» olmayan yüzünden haber veriyordu. "Nostalji ve cinayet" mevzusundaki tezinde Almanya`da eyaletlerden gelip dadılık yapan genç kızların vatanının, evlerinin, doğmalarının hasretine dayanamayıp hizmet ettikleri küçük yaşlı çocukları öldürmeleri hakkında birçok hakikatları tasvir ediyordu: hasretten kafası karışmış saf kızlar öyle zannediyorlardı ki, çocuklar olmazlarsa onlar evlerine dönebilirler.

O zamandan çok sular akmış, bu gün nostalji sözünün anlamı çok zenginleşmiştir: geçmişe, çocukluğa yönelmiş vb. hasretten, nostaljinin negatif yanları ile birlikte pozitifliğinden, yani ruh halinin iyileştirmesi, sosyal ilişkilerin genişlenmesi, yalnızlıktan kurtulmaya yardım etmesi gibi fonksiyonlarından, şahsın psikolojik gelişmesinden, kendini değerlendir-mesine olumlu yanından konuşuluyor. Bilimsel edebiyatta onun varoluşsal anlamı, anlamyaratıcı mahiyeti, postmodernizm ve ironi ile ilişkisi, sanatın özel janrına çevrilmesi, hatta yalan olması, siyasileşmesi ve ticarileşmesi gibi meselelere dikkat çekiyor. Nostalji aynı zamanda felsefe alanında araştırmalar konusudur. Hatırlatmak isterim ki, Novalis zamanında felsefenin kendisinin aslında öyle nostalji olduğunu söyleyerek, bu özel tür nostaljiyi «her yerde kendi evinde olma hevesi gibi» nitelendirmişti.

Genellikle, böyle düşünüyorlar ki, 20. yüzyıl ütopyadan başlamış ve nostalji ile sona ermiş, geleceğe iyimser inam eskise de, nostaljinin hiç bir zaman modası geçmemiş, garip şekilde modernliğini korumuştur (Boym 2007: 7).

Kısacası, nostalji modern dünyamızda sosyo-kültürel ve manevi ortamın evrensel fenomeni olarak idrak ediliyor. Bu, Almas Yıldırım'ın eserlerini daha da güncelleştiriyor. Eğer her bir sade insana, yaşlıya veya çocuğa ait olan nostalji kendine özgülülüğü ile seçiliyorsa, açıkça ortada ki, mütefekkir, yazar, şairin derin felsefi anlam taşıyan özel nostalji tecrübesi ve bu tecrübeni ifade etmek araçları farklıdır, rengarenktir. Almas Yıldırım nostaljisi çok yönlüdür, o, kendinde şairin vatan ve millet sevgisini, ulusal ruhunu, doğal topraklarını kölelik altına salan, kendince, "Kuzey`den gelen yabancılar"a nefretini, "yabancılarla", Kremlin`le mücadelesini, özgürlük yangısını, Vatanı Azerbaycan'a şiddetli dönüş isteğini, bu isteğinde birbiri ile çuğlaşan karamsarlık ve iyimserliğini, ayrıca Doğu, özellikle türk, Kafkasya halklarını birleştirmek azmini kendinde içeriyor. Sıradışı, maceralı, bitkin hayatının özelliklerinden kaynaklanan bu nostaljiyi iyi anlamak için şairin ömür kitabının sayfalarını çevirmek önemlidir. Halbuki manevi irse yanaşmada öyle teoriler, aynı zamanda modern felsefi-hermenötik konseptler var ki, bunu fazla buluyorlar. Daha ortaçağda Abdürrehman Cami dahi yazar, şairin özel hayatından herhangi övgüye değer nokta gelecek nesiller karşısında onun edebi şanını artıramaz, olumsuz gerçek ise azaltamaz diye biyografisinin aydınlatılmasına lüzum görmüyordu. Söylenildiği gibi, "Dehadır, o kadar!" Bu kendine özgü edebi-tarihi önerme belli noktalarda sakinleştirici gözükse de,

elbette, doğru değildir. Hayatından gerçekler, hatta en küçük teferruatlar bile yazarın eserlerindeki derin anlamları anlamak, semboller örtüsünü açmak araçlarından biri gibi önemlidir (Hacıyeva 2014: 177). Ben de elimde olan gereçlerin izin verdiği kadar Almas Yıldırım'ın hayat yolunun önemli noktalarına dönemin sosyal-siyasi, medeni bağlamda göz atmaya çalışacağım.

Bakü etrafında, Apşeron yarımadasının kuzeydoğusunda olan Qala (Kale) köyünün tarihi milattan önceki binyıllara, ta tunç dönemine kadar gidiyor. Tesadüfi değildir ki, eskiden insanların yerleştikleri, tarihi mimarlık abideleri ile zengin köyün toprağında 1988 yılında Devlet Tarih-Etnografi Koru yaratılmıştır. Almas Yıldırım dünyaya gözlerini 24 mart 1907 yılında atalarımızın bu eski toprağında açmıştı. Babası, köy yerlisi Hacı Abdül-muhammed ve annesi, ev kadını Nisa hanım yeni doğmuş bebeklerine Abdülhasan adı verdiylerse de, ömrü boyunca herkes onu büyük babasının adı ile Almas diye çağırıyordu. Sonralar, vatandan uzakta, sürgünde hayali şairi yarım kalmış bir şiirinde "Doğanın koynunda tam serbest" yaşadığı, despotluğun ne olduğunu bilmediği, sürekli gönlünü sıkmayan yerlerde gezip dolaşdığı anneli-babalı, büyük anne-babalı mutlu çocukluk çağlarına götürüyor:

Hoş sözlerle atam, anam evde bana her zaman
Hepsinden çok nenem, babam, nesihetler ederdi.
Damdabaca bir div imiş sekkiz başlı, kocaman,
Her bir kes ki, dindar olmaz, onu yeyer, – deyerdi.

söyleyerek o, sevgili büyüklerinin onun parlak, canlı çocuk hatırasına gıda veren damdabaca, yani öcü ve gök gürleyip, şimşek çaktığı yerlerde yaşayan cadıların, «tanrı bilmez, rahat durmaz, insanları yiyen» div-canavarın dolaştığı esrarengiz masallar alemine götüren sohbetlerini, ibretlerini hatırlıyordu…

Ana toprak üzerinde onun «büyük seyahatı» altı yaşında ailesinin komşu Şüvelan`a göçtüğü zamandan başlıyor, bir süre sonra Çemberekent`te kök salıyorlar. Sabit Rehman'ın "büyük bir şehrin içerisinde yoksullara layik görülmüş bir köy" adlandırdığı Çemberekent o zamanlar Bakü'nün (şimdi Şehitliğin, Gülüstan sarayının yerleştiği dağlık arazi) ücra bölgesi biliniyordu. 1914 yılında bu mahallede yerleşip Güney Azerbaycan tacirlerinin ödeneğiyle açılan, İran tebaaları ile birlikte, yerli çocukların da eğitim aldığı "İttihad" okulunu (Azerbaycan tarihi 2008: 169) kazanıyor. Bu dönem Bakösünün salnamesini yaratan Manaf Süleymanof bu yediyıllık okul hakkında düşlerimizi hayli canlandırıyor: üniformaları "İttihad" öğrencilerini diğer-lise, "realn", "kammerçeski", rus-tatar okullarının öğrencilerinden farklı yapıyordu. Onlar "dik, yeşil boyunluklu, kollarında yeşil şerit olan çuha kitel ve aynı kumaştan pantolon; kışda deri şapka, baharda drabi şapka (kardon üstüne kumaş yapımlı şapka) giyerdiler, şapkaların üstünde güneş ve aslan işareti, bir de "medreseyi-ittihad" sözleri damgalanmış metal arma oluyordu" (Süleymanov 1989: 168). Okuldan sık sık öğrencilerin hoş avazla söyledikleri:

Ey taci-serim, mutlu pederim,
Hasret oduna yanır ciğerim.
Saç birdem ateşe ab,
Elmden eyle bizi sirab.
Kandır ki, mektep darılamandır,
Tahsili elm, cism için candır.
Bize imdat et, mektep abad et,
Bizi bir dem şad et…

şarkısının sedaları duyulardı (Süleymanov 1989: 168).

Derslerin Azerbaycan dilinde geçildiği "İttihad" medresesinde «cisim için can» olan bilim-derslerden ek fars dilinin de öğretimi sayesinde Almas Yıldırım onu mükemmel öğrenmişti. Öğretmen və öğrencilerden oluşan tiyatro topluluğu şehirde gösteriler göstermekle okula ücret getirir, finansal yandan yardım ediyordu. Örneğin, bu topluluğun 1914 yılında Hacı Zeynalapdin Tağıyev`in tiyatrosunda rol yaptığı «osmanlı muharrirlerinden» Ahmet Mithat`ın "Siyavuş" faciasi hakkında Muhammed Emin Resulzade "İkbal" gazetesinde revizyon da yayınlatmıştı (Rəsulzadə 1914). Dilimizin "kökü halkımızın kanında ve yüreğindedir. Biz onu anne sütü ile emip, Vatanımızın ruhnevaz havası ile solunum ettik" (Pişəvəri 1988: 162) söyleyen Güney Azerbaycan`da milli-özgürlük hareketinin rehberi, bir yıl mevcut olmuş (1945-1946) Azerbaycan Milli Hükümetinin yaratıcısı, şair, nasir, yazar M.C.Pişeveri gibi öğretmenlerin öğrettiği bu okulda genelde özgür yaratıcı atmosfer yaşanıyordu. Almas Yıldırım tam olarak "İttihat"ta okuduğu yıllarda şiire ve anlamlı söze içten bağlanmış, şiir sanatının sırlarını öğrenmeye başlamış, ilk defa kalemini denemişti. Bir taraftan, Araz`ın ötesinden, Güney Azerbaycan`dan gelip Bakü'nün petrol madenlerinde çalışan işçi evlatları ile birlikte, öz dillerinde eğitim, iletişim, diğer taraftan, birbirinin yerini tutan talih yüklü siyasi olaylar – Birinci dünya savaşı, devrimler, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin yaranması, çöküşü, Sovyet hakimiyetinin kurulması gençliğine rağmen, onun düşüncesinde derin izler bırakmış, kalbinde Azerbaycan'ı parçalayan kuvvelere, yabancılara karşı başkaldıran öfke ve nefret, esaretle barışmazlık çok erken yaşlarından onda millet, vatan, özgürlük aşkını tutuşturmuştu. Bu hissler ve duygular «İttihat»ı bitirip, eğitimini yaklaşık 1922-1926 yıllarında devam ettirdiği Abdullah Şaik`in "Örnek okulu"nda (1925 yılından Şaik adına Pedagojik Kolej) daha verimli bilimsel-edebi temelde kök salıp yükselmeye başlıyor.

"Edadi", yani ilahiyat fakültesi, okullar için öğrenci personeller yetiştiren, aynı zamanda öğrencileri üniversiteye hazırlayan bu okulun 1918 yılından başlayarak 10 yıl süren ilginç geçmişi vardır. Ve bu geçmişte Azerbaycan eğitimi alanında büyük hizmetler göstermiş, çocuklarımızın bu gün de severekten okudukları, çizgi filmlerini izledikleri "Tık-tık hanım", "Tilki haca gidiyor" manzum masallarının yazarı seçkin şairimiz Abdullah Şaik`in özel yeri vardır. Azerbaycan Cumhuriyeti kurulduktan sonra, adını M.E.Resulzade`nin

haklı olarak «milli istiklalın sevincini ilk duyanlar» sırasında kullandığı Abdulla Şaik yalnızca eğitimin millileştirilmesi taraftarı gibi matbu sözle konuşmuş değil, ayrıca bunu rehberi olduğu "realnı" okulun misalinde gerçekleştirmiş, rus dilli öğretmenlerin ciddi direnişine rağmen, büyük zorlukların üstesinden gelerek eğitimin Azerbaycan dilinde yapılmasına ulaşmıştı. Doğru, rus dili ayrı bir ders gibi öğretiliyordu. Almas Yıldırım da, görünen o ki, rus dilini burada öğrenmişti. İlk zamanlar problemler az değildi, okulun eski mezunları sonralar hatıralarında söylüyorlar ki, bazı dersler için Türkiye`den öğretmenler davet ediliyor, ders kitapları getiriliyor, yeni ders kitapları hazırlanması üzere gayretle çalışıyorlardı. 1923 yılında, ilk mezuniyet gecesinde öğrenci ve öğretmenlerin ricası dikkate alınarak okula Şaik`in adı verilmişti. Okulda devrin ünlü yaratıcı şahsiyetleri, eğitimsever aydınları ders veriyordu. Almas Yıldırımın öğretmenleri arasında yayıncı, gazeteci Gafur Reşat Mirzezade, bilimsel, sanatsal yaratıcılıkla uğraşan Camo Cebrayılbeyli, yazar, eleştirmen Seyid Hüseyin, okulun müdiri, İstanbul üniversitesinin tarih-filoloji fakültesini bitirmiş, yazar, Sabir ruhlu küçük hicivci hikayeleri ile sovyet gerçekliğinin kusurlu taraflarını açığa çıkaran ve Kantamir takma adıyla daha çok tanınan Gafur Efendiyef de vardı. Edebiyattan herkesin saygıyla "Mirze" diye müracaat ettikleri Abdullah Şaik`in kendisi ders veriyordu. Şairin öğrenci arkadaşı ve dostu, Nafi mahlasıyla şiirler yazan Abbasgulu Abdullayef sonralar hatıralarında onun öğrenciler arasında samimiliği, sevecenliği, dostlukta sağlamlığı ile seçildiğini, öğretmenlerin-den daha çok Seyid Hüseyin ve Abdullah Şaik`le bağlantıda olduğunu söylüyordu. Aslında ister Seyid Hüseyin ve Abdullah Şaik`le, isterse de Ahmet Cavat`la bağlantının temeli daha önceden, daha «İttihat»ta okurken, "Yeşil kalem" edebi cemiyetinin törenlerine katıldığı zamandan atılmıştı.

Bu arada, genellikle ve, elbette, tamamen haklı olarak, Almas Yıldırım'ın ruhen daha çok kendine üstad bildiği Ahmet Cavat`a yakınlığının altı çiziliyor. Buna rağmen, onun yaratıcılık faaliyetine Abdulla Şaik şiir sanatının, halkta tarihi kan hafızasını oyatan «Vatanın yangılı sesi», türk halklarını birleşmeğe sesleyen «Araz`dan Turan`a» şiirlerinin (Şaiq 2004: 65-71, 71-74) etkisi de ("Birleşen iki nehir", "Vatan hasreti", "Guzgun için" vb şiirlerinde) dahil olmakla, zannediyorum, farketmemek mümkün değil.

"Araz`dan Turan`a" şiirinde Birinci dünya savaşında Türkiyenin yenilgisini, imzalamağa mecbur olduğu Mondros anlaşmasının insafsız şartlarının yalnız Türkiye'nin değil, onun yardımından mahrum edilen Güney Kafkasya`yı, Azerbaycan`ı da zor durumda bırakıp ta çetin sınav karşısında bıraktığı, ermeni tahrikleri ile eşlik edilen ağrı-acılı siyasi olayların yankısı duyuluyor. Şaik bu şiiri ile başlangıcını Türkiye arazisinden götüren Kür ve Araz nehirlerinin Azerbaycan arazisinde birbirine kavuşup Hazar Denizine dökülmesi doğal prosedürünü simgesel karakterlere dönüştürerek, yüksek duygulu romantik, sembolik bir eser yaratmıştır: "Coşkun" Araz "taşkın, öfkeli" kardeşi Kür`e

«ıztıraplar içinde çırpınan» Turan`ın başının üstünü alan kara bulutlardan, ona karşı uzanan hain yabancı ellerden haber getiriyor. Onlar birbirine sarılarak, birbirine karışıyor, onları bekleyen "anne"leri "Kuzgun denize"-Hazar'a yetişip, dertlerini ona anlatıyorlar. Bu korkunç kara haberden Hazar yaralı dişi aslan gibi inliyor, kabararak taşıyor, dağ gibi yükselen dalgaları yürüyerek "yüz milyonluk Turan`ı" tamamen kaplıyor, her yerde fırtına koparıyor, coşkun selleri engelleri gideriyor, "sihirli canavarlar"a yediklerini kusturuyor. Eser iyimser umut notalarıyla tamamlanıyor. Şiirde Hazarın öfkeyle kükreyip coştuğu noktanın tasvir edildiği yerde böyle mısralar vardır:

Her küçücük dalgasında bir yıldırım patladı,
Almas kirpiklerinde birer şimşek oynadı (Şaiq 2004: 74).

Kim bilir, belki de Almas Yıldırım mahlası öğretmeninin Hazar'ın küçücük dalgasını da sembole çevirip, türk topraklarını koruyan istiklal askeri karakterinde canlandırdığı tam olarak bu mısralarından doğmuştur…

Almas Yıldırımın şiirsel yaratıcılığının parlamasında, Celil Memmedguluzade, Abdürrehman Hakverdiyef, Süleyman Sani Ahundof, Hüseyn Cavit, Ahmet Cavat, Cafer Cabbarlı gibi Azerbaycan edebiyatının klasikleriyle hem şahsen, hem de eserleriyle tanışmak şansı kazanmış, Bakü'nün edebi ortamına etkin biçimde dahil olmasında onun aynı devrde faaliyet gösteren edebi cemiyetlerde aktif katılımı önemli yer almıştı. Söylemek gerekir ki, artık 1919 yılından Azerbaycan`da edebi kuvvelerin çok ta revan gitmeyen kurumlanması prosedürü başlamıştı; redaksiyonlar, kulüpler, kütüphabeler dahilinde çeşitli edebi dernekler, cemiyetler faaliyet gösteriyor, bazen genel bir hedef etrafında onlar birbiriyle daha büyük cemiyetlerde birleşiyordular. Öncelikle yazar ve gazetecilerin kendi istek ve girişimlerine bağlı bu prosedürü gittikce Komünist partisi ciddi kontrol altına alıyor, kendi siyasi hattına uygun yukarıdan verdiyi karar, çözülümleri ile idare etmeye başlıyor. 1919 yılında 26 Ağustos Seyit Hüseyin Sadıkzade'nin rehberlik ettiği ve "Edebi yurt", "Edebi gece", "Nicat toplumu", "Türk ocağı" gibi birçok edebi ve hayriye cemiyet ve derneklerini birleştiren "Yeşil kalem" edebi cemiyetinin kurulduğu gün oldu. Kuruluş toplantısında bu cemiyetin meramının "Azerbaycan halkının fikri yükselişine çalışmak ve Azerbaycan edebiyatında gözükmekte olan yeniliği kuvvetlendirmek, onu türklüye ve sadeleşmeye doğru sevk etmek" olduğu bildirilmiş, faaliyet belirtilmişdi.

Cemiyet üyelerine uslüp, tür, konu ve fikir bakımından tam serbestlik veriyordu. Bundan bir ay sonra "Yeşil kalem"e alternatif olarak "Kırmızı kalem" cemiyetini tesis ediliyor. Profesör Asif Rüstemli bu konuda şöyle yazıyor: "Kurucular "Yeşil kalem"deki yeşil rengin baharı, yeniliği, umudu, nicatı andırdığını, istiklalimizden edebiyatımıza bahar nesiminin eseceğini ifade etdiği gibi, "Kırmızı kalem"deki kırmızının siyasi boya olduğunu, kanı, devrimi, Bolşevizm'i sembolize etdiğini, edebi - kültürel hayata "kuzey rüzgarı" getireceğini vaat ediyordu.

Gerçekten, "Kırmızı kalemler" cemiyeti milli Bolşeviklerin ideolojik kanadı, propaganda aracı olarak oluşuyordu» (Rüstəmli). Sonralar "Türk edip ve şairler birliği derneği" (1923), "Edebiyat cemiyeti" (1925 yılının Mart ayı), "Komünist" gazetesi bünyesinde "Genç altın kalemler cemiyeti" (aynı yılın Aralık ayı) tesis ediliyor. Son iki cemiyet birleşerek "Altın kalemler ittifakı" nın (1926 yılının Kasım ayı) temelini oluşturur. Çok Geçmeden, Azerbaycan KP Merkezi Komitesinin kararı ile cumhuriyetdeki tüm edebi cemiyetler vahit "Kızıl kalemler" edebiyat cemiyetinde (1927-ci ilin fevralı) birleştiriliyor. "Kızıl kalemler" se Ocak 1928'da kendi yerini onun esasında teşkil edilen Azerbaycan Proleter Yazarlar Cemiyetine veriyor.

Ahmet Cavat şahsiyetine ve şiirine meftun Almas Yıldırım onun sorumlu sekreteri olduğu ve aslında hem içeriği, hem de meramına göre yeni ortamda "Yeşil kalem" cemiyetinin geleneğini sürdüren «Edebiyat cemiyeti» nin ilk üyelerinden olmuştur. "Edebiyat cemiyeti" nin gayelerine Azerbaycan edebiyatının geçmişi ve bugünü dahil küll halinde incelemek, halk edebiyatının ilerici geleneklerini modern edebiyata getirmek, Doğu ve Batı edebiyat toplulukları ile ilişkiler kurmak, edebi tenkidi genişleterek birlikte «genç edebi kuvveleri sanatın incelikleri ile tanıştırmak», kısacası, gençlere sanatsal yaratıcılıklarında yardımcı olmak dahildi (Yusifli 2014: 14). Burada görkemli yazarların katılımı ile istidatlı gençlerin eserleri okunuyor, ciddi eleştirisel və tahlili tartışmalar yapılıyordu. Cemiyetin tanınmış üyeleri yeni kuruluş aleyhine düşüncelerini, özgürlük arzularını tabiat suretlerinin sembolik perdesi altında izhar ediyorlardı. Ahmet Cavat'ın kaleme aldığı "Göy göl" şiiri büyük gürültüye, şaire karşı yeni takipler dalgasına sebep olmuştu. Aynı zamanda Almas Yıldırımın "A dağlar", "Sevdiğim" şiirleri İstanbulda basılan «Hayat» dergisinde çıkmıştı. Bunun için o, sona kadar affedilmemişti.Yeni yaranan "Genç kızıl kalemler" "Edebiyat cemiyeti"nin genç yeteneklerini kendi tarafına çekmek için faaliyete başlamıştı. Azerbaycanın halk şairi Süleyman Rüstem 1988 yılında verdiyi demeçte bu konuyla ilgili diyordu: "Mikayıl Müşfiki, Memmed Rahimi, Almas Yıldırımı "Yeşil kalemler" cemiyetinden (muhte-melen, «Edebiyat cemiyeti»den çok daha önce "Yeşil kalemler"in üyesi olmalarını kastediyordu. – A.H.) ayırarak, "Kızıl kalemler"e götüren ben oldum. Almas Yıldırım garip, naif bir genç, ancak güzel şairdi. "Genç işçi" de, "Maarif ve kültür" de üç-dört şiiri de çıkmıştı ve herkesin dikkatini çekmişti" (Osmanoğlu 2012: 15-16). 1926 yılında yayınlanan "Genç kızıl kalemler" mecmuasına Almas Yıldırım'ın da "Devrim ve edebiyatımız" başlıklı giriş yazısında "güzel", "samimi" şiirler gibi nitelendirilen altı şiirinin ("Hintli kız", "Doğuya", "Yarın", "Ey Hindistan", "Neriman", "Batıya") dahil edilmesi S. Rüstem'in sözlerini (elbette, milli tefekkürden doğan ince duyguları, hassasiyetleri gariplik, saflık belirtisi olarak anlamasını dikkate almazsak) kanıtlıyor. Aynı yılda onun Süleyman Rüstem'le ortak "Dün-bugün" isimli daha bir şiir mecmuası yayınlanıyor. Kitapta "Dün-bugün" adı verilen yaklaşık 200

mısralık manzumede Petersburg'da 1917 Ekim Devrimi ve onun Azerbaycan'a bahşetdiği «mutluluk»tan bahsedilmektedir. İlginç olan şu ki, Bekir Nebiyef monografisinde bu eseri şematik, içeriksiz, görüntülerin niteliği ve süjetine göre kusurlu, sanatsal üslubu hatalı zayıf ve "kafiyesiz manzume" olarak eleştiriyor ve A. Yıldırım'ın hatta resmi ideolojiye uygun, bununla birlikte birçok meziyetleri-"şiir sanatı, ahenktarlığı, ölçü ve kafiye olgunluğu» ile seçilen "Mayıs güzeli", "Annemin kızına" şiirleri ile kıyaslayarak, ister "Dün-bugün", gerekse de kitapta yer alan "Acı günler" manzumesinin, ayrıca "Günah kimde" ve "Başörtüsü mağduru" eserlerinin yaranmasında "A. Yıldırım'ın payının olmadığı" kanaat getiriyor. Onun fikrince, Süleyman Rüstem kendi eserine Elmas Yıldırım'ın ismini sonradan eklemiştir, sebepse dostunu "proleter platformuna" yöneltmek, Türkiye'de çıkan şiirlerine göre resmi idareler karşısında haklı çıkarmak olmuştur (Nebiyev 2005: 57-62).

Alimin delilleri mantıklı olsa da, sevdiği şairi «yukarıdan sipariş» seciyeli zayıf eserin yazarları sırasında görmek istememesi anlaşılan olsa da, ihtimal ihtimal olarak kalıyor, çünkü yaşarken şairlerden hiçbiri bu konuda açıklama vermemişlerdi. Bir kadar da ileri giderek, söylemeliyim ki, Türkmenistan'da bulunduğu zaman Almas Yıldırım'a karşı Bakü'de kalkan sonraki saldırı dalgalarında S.Rüstemin özellikle faaliyette bulunması, zamanında "dost" dediğini "sınıfsal düşman şairi" adlandırması muhtemelen, ortak eser için itihamları kendinden uzaklaşdırmak, «kusurunu» örtbas etmeye çalışması ile alakalıydı. Ömrünün sonlarında edebi törenlerdeki çıkışlarında, basına verdiği demeçlerde onun aynı devrin hatalarından konuşması, "karışıklık zamanın"da Almas Yıldırımın haksız eleştiriye tabi tutulmasını belirtmesi, "güçlü, istidatlı", "güzel", "cesaretli" şair (Rüstəm 1988) gibi hatırlaması açıkca söylemese, özür dilemese bile, kalbinin derinliğinde kendi büyük suçunu her halde idrak ettiğine, zannımca, delalet ediyor…

Ne "Genç kızıl kalemler" mecmuasındakı şiirleri, ne "Dün-bu gün" kitabı Almas Yıldırımın durumunu hafıfleştirmedi, açık saldırıları bir sürelik karşısını alsa da, durduramadı. Buna sebep, bir taraftan, İstanbulda yayınlanan şiirleriydise, diğer taraftan, mağrur huyuydu, yukarılara yaranamaması ve yaranmak istememesiydi. Belki de bunun için S. Rüstem onu "naïf" adlandırmıştı. Çoklarının bildiği halde sustuğunu o, açık şekilde dile getirirdi, toplantılardan birinde arap alfabesinden latin harflerine geçiş yapmak meselesi tartışılırken o, kendiliyinde gerekli olan bu törenin çok geçmeden "korkunç bir olaya"-kiril (rus) alfabesine geçmek için hazırlık olduğunu önceden söylemekten çekinmemişti. Bu tür çıkışlar iz bırakmadan geçmiyordu, S. Rüstem'in tabiri ile söylersek, "naïf"liyi ona pahalıya patlıyordu.

1927 yılında Almas Yıldırım Azerbaycan Devlet Üniversitesi'nin (şimdi: Bakü Devlet Üniversitesi) şarkiyyat fakültesine kabul olunuyor ve birkaç aydan sonra üniversiteden atılıyor. Sebep olarak, günümüzde gülünç gözüken, fakat zamanında ciddi bir gösterge olan sosyal kökeni, yani babasının tüccar olması

(halbuki o, büyük ailesine baka bilmek için küçük alış-veriş ile meşguldü) belirtiliyordu. O zaman temeli Azerbaycan Cumhuriyeti devrinde koyulmuş (1919) bu üniversitede Moskova, Kiyev, Harkov, Kazan və diğer şehirlerin kocaman üniversitelerinden davet edilen ve dünya çapında tanınan görkemli bilim adamları ders veriyorlardı. Onlardan türkolog B. Çobanzade, arap dili ve edebiyyatı uzmanı, milliyyetce arap olan P. Juze, filozof A. O. Makovelski'nin, bunların yanı sıra akademikler N. Y Marr ve V. V. Bartold, profesörlerden A. V. Selihanoviç, Fuad Küprülüzade, A. R. Zifeldt-Simumyagi'nin isimlerini sayabiliriz. Bir süre burada çalışmış ünlü rus filozofu, sembolizm ideologu, şair və bilim adamı Vyaçeslav İvanov Bakü'deki bu üniversiteni ifadeli şekilde ve büyük hevesle "ülkemizin akademik yıkıntıları arasında yeşeren vaha"ya benzetmişdi (История и поэзия 2006: 273). Genellikle, 20-30'lu yıllar Azerbaycan Devlet Üniversitesi'nin intibah devri olarak hatıralarda kalmıştır. Bu bakımdan böyle bir coşgun bilim ortamından dışlanmanın hassas kalpli gence vurduğu manevi darbenin ağırlığını, duyduğu sarsıntını tasavvur etmek o kadar da zor olmasa gerek. Almas anlıyordu ki, asıl sebep onun kalbindekileri, düşüncelerini, mevcut kuruluşa itirazını saklayamadığı eserleridir, şairliyidir. Bu sıkıntılı günlerinde kaleme aldığı bir şiirinde o, büyük bir hayretle: nasıl oluyor da, yurdunu seven şair düşmanın "zehir saçan" sözleri ile karşılaşıyor, dostları onu korumak yerine saklanıyorlar, hiç kimseye zerre kadar da kötülüyü dokunmayan, "yol kesmediği", katil olmadığı halde "cani gibi izleniliyor" diye feryat ediyor:

Ben ne için garibim bu doğma ilde,
Mahbes mi dört yanım ben ki boğuldum,
Mel'un bir zamanda, mahkum bir ilde,
Allahım ben niçin şair doğuldum?…

Öz vatanında gariplik motifi onun şiirlerinde git-gide daha çabuk duyulmaya başlıyor.

Gençlik, yetenek, yazıp yaratmak şevki, hisslerini, sözlerini halka duyurmak isteyi genç şaire bir süre sonra ağır depressyondan çıkmasına yardımcı oluyor; mevcut duruma uygunlaşmak için çaba sarfederek, yeni kurulan Azerbaycan Proleter Yazarlar Kurumun'a (1928) dahil oluyor. O, kurumun hakiki üzvü değildi, "çığırdaşlar"dan sayılır ve kızgın tartışmalarla geçen toplantılarda diğer «çığırdaşlar»ın, genç hemkarlarından bir çokunun eleştirdiği, "eski yazarlar" ismini verdikleri A. Hakverdiyef, H. Cavit, A. Cavat gibi canlı klasiklerin tarafını saklıyor, onlarla aynı bakış açısını paylaşıyordu. Çok geçmeden, kendisi de «küçük burjuva yazarı» adını kazandı. Bazı hatıralarda «o devrin istilahları» gibi geçen (Həsənzadə 1988) "çığırdaş", "küçük burjuva yazarı" gibi kelime və ifadeler mahiyetce milli düşünceli edibleri tehdit vasıtası olup aşağılayıcı damgalardı. Lakin bunlarla da bitmiyordu. Azerbaycan Proleter Yazarlar Kurumu'nun başkanı Mustafa

Kuliyef'in Almas Yıldırımı "musavatcılara aşık", "Türkiye çavuşlarının hakiki öğrencisi", "Ahmet Cavat və Hüseyin Cavit'lerin yolcusu", "milli edebiyat yaratmak amacıyla gamlı mersiyeler yazarı" gibi sıfatlarla "ödüllendirip", edebiyatı onun gibi genç şairlerden "kurtulmak" çağırışından sonra, bir çok yazarlarla beraber, Almas Yıdırım'ı da kurumdan atmış, kendisini Devlet Siyasal İdaresi'nin (QPU) elleri ile, "ıslah olunmak" için Dağıstan'a sürmüştüler.

Yakınlarından, evinden, ilinden-obasından ayrılığı, tenhalığı, gözleri yollarda kalan annesi için endişelenmesi ("Boğulmayan Bir Ses"'te olduğu gibi: "Kalbinde çırpınan gizli bir telaş, Derler ki bir dua okursun bana, Titrek dudaklarla beni anarsın; Yanarsın, yanarsın, anne yanarsın"…) şairin kalbini sıkıyor, ağrıtıyordu. Buna rağmen, esrarengiz kururlu tabiata, eski tarihe ve geleneklere sahip olan Dağıstan ortamı onun yaratıcılığına yeni ilham ve yeni mevzular gelmesinde olumlu rol oynamış, Bakü'deki siyasi baskılardan uzaklarda ona özgür faaliyet imkanı tanımıştı.

Dağıstanda o, pedagojik çalışması ile birlikte, "Dağıstan fükarası" gazetesi ile işbirliği yapıyor. Dağıstan Proleter Yazarlar Kurumu'nun Derbent özeyinin oluşturulmasında yakından iştirak ediyor. Almas Yıldırım büyük enerjisi ve istidadı, sevecen huyu, samimi iletişim sağlamak yeteneği sayesinde yerli aydınların və sade insanların sevgi ve ihtiramını kazanıyor. Dağıstanı-şehirlerini (Derbent, Mahaçkala, Hasavyurd), bölgelerini, köyleri-ni baştan-başa gezip dolaşıyor, yazın Kırım'da oluyor, çeşitli edebi-sanatsal, sosyal etkinliklere katılıyor, gözleri önündə canlanan güzel mağrur tabiatı resmeden, yerli dağlı halklarının (kumuk, lezgi, kabardin, avar, dargin, lak) geçmişinden, şimdi-sinden, yaşam tarzından, geleneklerinden konuşan, ulusal-özgürlük hareketi kahramanlarını tasvir eden eserler–şiirler ("Dağıstan kızı", "Şehvet kurbanları", "Adet bataklığında", "Selimhan", "Gicgine" ve b.) yazıyor. 1930 yılında M. S. Ordubadi'nin yardımı ile yayınlanan "Dağlar sesleniryorken" kitabına esasen, sürgün yıllarında kaleme aldığı eserleri, şiirleriden parçalar toplanmıştı. İlginç şu ki, şair kitaba buraya dahil etdiği bir şiirinin adını vermişti. Dağların dili ile Kafkasya'ya tarih boyunca ayak basmış yabancı işgalcilerin «bahtına ölüm saçan biz olduk» söyleyerek «uzaktan gelen kes»den dönmesini talep eden, «kazabım korkunç» diye haberdarlıkla biten şu şiirin aşikar antirus ve antisovet ruhu sansür uygulayanların dikkatini çekmiş və onu kitaptan çıkarmışlardı. Lakin dikkatsizlik yüzünden kitabın ismi ilk seçenekteki gibi kalmıştı. (Bu şiir altı yıl sonra İstanbul'da basılan "Boğulmayan bir ses" kitabında yayınlandı). "Dağlar sesleniryorken" kitabı hakkında «Komünist» gazetesinde (2 Mart 1931-cı yıl) B. Zengili mahlaslı (Hüseyin Bünyatof) bir tenkidçinin revizyonu (Zəngili 1931) da yayınlandı. Makalenin giriş bölümünde yazar şairin proleter mefkuresinin terennümünde bir sürelik "suskunluk"tan sonra "kalemini proleter edebiyatına yönlendirmesini", "milliyetcilik ve bedbinlik" gibi geçmişin "döküntülerine" karşı durmasını takdir ediyor. Daha sonra Almas Yıldırım'ın eserlerinde rastladığı "donukluk və ufak burjuva iz"lerini eleştirerek, bunu onun

"sanat bakımından bir çok gençlerimizden ileride olduğu"nu belirtse de, "mefkure cephesinde bir çoklarından geride» kalmasıyla alakalandırıyor. Aslında ideolojik stereo-tiplere dayanan bu makalede kitabta olan şiirler sanat açısından derin bir şekilde incelenmemiştir. Çok geçmeden, kitabta B. Zengili'nin de sezmediği "tehlikeli" düşünceler ortaya çıkıyor, "sosyalizm kuruluşu, işçi-köylü hükumeti aleyhine propaganda amaçlı hasarlı edebiyat gibi" (Teymur 2004: 10) onun kütuphanelerde bulunan, mağazalarda kalan tüm nüshaları toplanıp müsadere ve imha ediliyor.

Almas Yıdırım bu kez daha da uzağa, Aşkabat'a sürülüyor. Suçu vatanını sevmesi, ona "Can" demesi olan 24 yaşlı şair kalbinde "derin üzüntü", sızı, gözünde yaş Bakü'yü terk ediyor:

Benim günâhım yok, beni bağışla;
Çok çarpıştım, düştüm tufanla, kışla,
Bazen selam gönder sen de bir kuşla,
Gittiğim yer Türkistan'a elveda!...
Elveda, ey güzel Bakü, elveda!...
Sağlıkla kal, son sözüm bu, elveda!...

Bu gidişin, şairin sezdiği gibi ("Belki de dönemem sana, elveda!"), dönüşü olmadı… Genç bu şehirde de pedagojik faaliyetine devam ediyor, Aşkabat radyosunda şiirleri okunmaya, yerel basında yazıları yayınlanmaya başlıyor. "Zahmet" gazetesi tarafından "Genç şarkın güneşi" ismini verdiği Özbekistan'ın "Pravda Vostoka" gazetesine onuncu yıldönümü sebebiyle yazdığı şiir-kutlama da dahil, aynı gazetedeki milli ruhlu şiirleri ile makaleleri onun "Zahmet"in eyalette bulunan çalışanı olduğuna delalet etmektedir. Aşkabat'ta hayatının daha bir önemli olayı gerçekleşiyor. Aslen Tebrizli, kendisi gibi gariban, Şamahı'dan Türkmenistan'a sürülmüş bir ailenin Ziver isimli kızı ile evleniyor. Lakin onun huzuru yine uzun sürmüyor.

23 Nisan 1932 tarihli ÜK(b)P MK-nin Siyasi bürosunun "Edebi-sanatsal kurumların yenidenkurulması hakkında" kararı Azerbaycan'da yeniden düşman« arayışı »na, takiplere revaç verdi. "Musavat kuyruğu", "Cavat kuyruğu", "cavatçılıq" ve başka bunlar gibi "terimler" yine hatırlandı. Bakü'de edebiyatçıların aleyhine başlayan kampanya Türkmenistan'da olmasına rağmen, Almas Yıldırım'dan da yan geçmedi. O, "Zahmet" gazetesinde (27 Nisan 1932) "Kendi hakkımda" makalesini yazıp Bakü gazetelerinin adaletsiz çıkışlarına karşılık vererek kendini savunmaya çalıştı. Fakat saldırı dalgasının önlemek mümkün olmadı. Bir zamanlar "Almas gibilerin kafaları Sovyet çekici ile ezilmeli» sloganı ile çıkış yapan Esed Eyyubi Mikail Müşfiq'in eleştirisine adadığı "Düşman ağzına bolşevik yumruğu" adlı makalesinde ("Genç işçi", 17 Temmuz 1932) (Eyyubi 1932) yaranmış fırsatı değerlendirerek yazıyordu: "Musavat»ın almasına da, yıldırımına da lanet olsun. "Musavat"ın hasretini çeken Almas Yıldırım'a da. Onu Bakü'de, Hızı'da, Dağıstan'da, Aşkabat'ta

gizleyenlere de". Bu da yetmezmiş gibi, Azerbaycan SSR Baş Siyasi İdaresi şairi gözaltına almak için E. Ruhi adlı ajanını Aşkabat'a izam ediyor. O, A. Yıldırım'ın her adımını takip ederek, hakkındaki bilgileri idareye iletiyor, basındaki eleştirel makaleler vasıtasıyla Türkmenistan'da şairin otoritesini düşürmeye çalışıyordu. "Zahmet" gazetesinin 12 Ağustos 1932 tarihli sayısında E. Ruhi'nin E. Eyyubi'nin yukarıda bahsedilen makalesinin başlığı ile çok sesleşen "Düşman mefkuresine bolşevik ateşi" bölümünde "Almas Yıldırım'ın yaratıcılık" adlı yazısı yayınlandı. Şairin her kelimesine yanlış renk katan, her sözünden "düşman" manaları çıkaracak kadar önyargılı suçlayıcı makale, ya "geçmişinden vazgeçmeli", ya da "darbelerimize katlanmalı" tehditleri ile bitiyordu…

Almas Yıldırım hayatının, filozofların "sınır durumu" söyledikleri, en zor anlarını yaşıyordu ve her bir insanın yalnız kendisinin çözebileceği bir seçim karşısındaydı. Diyorlar ki, Büyük Fransa Devrimi'nin en önemli kişiliklerinden olan Georges Jacques Danton'a (1759-1794) takiplerden ve giyotinden kurtulmak için göç etmesini önerdiklerinde "Vatanı da ayakkabının ökçesinde götürmek mümkün mü" diyerek teklifi geri çevirmişti. Eski yunan oyun yazarı Euripides de Danton'dan yaklaşık iki min yıl önce söylediği "Memleketinden kaçmaktan daha azaplı ızdırap var mı?" sözlerinin hakikiliyi ile kendi tecrübesinde karşılaşmıştı.

E. Ruhi'nin dili ile A. Yıldırım'a teklif olunan iki yoldan hiç birisi onun için makbul sayılamazdı. O, ne «geçmişinden vazgeçmek», başka bir deyişle, ideallerinden, semboller perdesi arkasında olsa bile, mücadelesinden imtina etmek (aslında sezgisi ile anlıyordu ki, bu "geçmişi" zaten hiçbir zaman affedilmeycekti), ne de "darbelere katlanmak" düşüncesindeydi. Şimdi o, yalnız değildi, ailesinden, eşinden, çocuğundan sorumluydu. Bu sebepten, Azerbaycan'a dönmekle ilgili kutsal, ulvi arzusuna elveda diyerek, Euripides yolunu, yani yollardan en ızdırablısını seçti.

1933 yılının Temmuz ayında gerçekleştirdiği göç polisiye konulu feci bir filmi andırıyordu: tam mahfi bir ortamda, evde yemeği, çayı, kabı, kaşığı masa üzerinde, lambanı yanılı bırakıp, karısı Ziverle üç aylık Azeri alıp evden çıkıyor, İrana giden kaçakçı deve kervanına katılıyorlar. İki gün sonra şüphe uyandırmamak için kervandan ayrılarak, kendi yollarına devam ediyorlar. Dağ aşırımlarında günlerle aç, susuz, uzun mesafe kat eden gençlerin çaresizliği, umutsuzluğu aklı baştan alan, duyguları sersemleştiren öyle kritik noktaya ulaşıyor ki, bir türlü sakinleştiremedikleri bebeklerini bir kayanın gölgesine bırakıp gidiyorlar. Fakat bir kadar uzaklaştıktan sonra buna dayanamayıp ağlaya-ağlaya geri dönüyor, tatlı tatlı bebeklerini bağırlarına basıyorlar. İran sınırında onları hapsediyorlar, Almas Yıldırımı sovyet casusu sanıp ona yaklaşık bir ay işkence ediyorlar, bir gün saatlerce göğsüne kadar soğuk suda tutuyorlar. Yıllarca ona eziyet eden ve zamansız ölümüne sebep olan böbrek hastalığın da onu burada yakalıyor. Nihayetinde, mesele araştırıldıktan sonra,

onları serbest bırakıyorlar. Şiirlerindeki notlar A. Yıldırım'ın Meşhet'te, Tahran'da, Tebriz'de olduğunu gösteriyor. Fakat önüne çıkan her yerde maddi ve manevi mahrumiyetler onu karşılıyordu, yüreğine göre iş bulamıyor, üzülüyor, sıkıntı çekiyordu. Güney Azerbaycan'da ana dilinde ne bir okul, ne de bir matbuat organı vardı. Buradaki koşullarla o, şair için hava ve su gibi gerekli yaratıcılığının, eserlerinin yayınını gerçekleştiremezdi. İranda onu saran kötümserlik, ruh düşkünlüyü, vatansızlık derdinin yankısını Tebriz'de kaleme aldığı «Azerin dua»sında duyabiliriz:

Hasret kalıp doğma yurdun nazlı müşfik kucağına,
Gözler yaşlı, boyun bükük, vatansız mı öleceğim?
Göz dikerek yâd ellerin şifa vermez ocağına,
Böyle garip, bir parçacık kefensiz mi öleceğim?

Tanrım. Bana çok mu gördün od savuran toprağımı?
Cennet senin, Kâbe senin, bir mezarlık yurdumu ver

diye Tanrıya şikayetini iletiyordu.

Almas Yıldırım ailesi ile Atatürk Türkiyesine göç etmek kararını alıyor. 1934 yılında hayırsever insanların yardımı ile büyük zahmetle de olsa, onlar öncelikle Van'a geliyor, bir süre sonra Elazığ'a taşınarak burada yerleşiveriyorlar. Onlara Türkiye vatandaşlığı veriliyor, konutla temin ediliyorlar. Yavaş yavaş hayatları düzene girmeye başlar, huzur bulurlar. Burada daha üç erkek evlatları dünyaya geliyor.

Almas Yıdırım Elazığ'da önce Palu'nun Karaca bucağının ilkokulunda vekil öğretmenliğini yapar, sonra nahiye müdürü olarak göreve atanır. Genel olarak, o, farklı yıllarda Elazığ'ın farklı şehir ve kasabalarda devlet idarelerinde katip, bucak ve belediye müdürü gibi görevlerde bulunmuştu. Zannımca, onun aynı yerde karar bulmasına engel olan vatan hasreti ve şairliğinden ileri gelen yenilik isteyi olmuştur. Almas Yıldırım'ın çalıştığı çeşitli görevlerin isimleri onun Elazığ'ın her yerine vakıf olmasının göstergesidir: Palu, Karaçor, Keban, Karabağlar (şimdi: Arıcak), Ağın, Hankendi, Baskil, Adınlar, Balıbey, Musan, Tunceli…

2007 yılında Almas Yıldırım'ın Elazığ'da büyük coşku ile gerçekleş-tirilen 100. yıldönümü günleri zamanı misafirler törenin programına göre onun bir zamanlar yaşadığı, çalıştığı bu yerleri ziyaret etmişlerdi. Ağında yaşadıkları evin ziyareti sırasında şairin oğlu 74 yaşlı Azer Almas müteessir olarak söylemişti: "Yıllar önce Ağın'daki bu evde rahmetli babam, annem ve kardeşlerim ile birlikte yaşadık. Babam birçok şiirini bu evde kaleme alarak yazdı. Bu evin kapısı, penceresi, merdivenleri, duvarları onun yaptıklarının şahididir. Bu küçük odada, şu salonda, şu pencerenin önünde kim bilir kaç gece ağlayıp gözyaşı döktü. O gözyaşı dökerken ben ve kardeşlerim belki de şuracıkta uyuyorduk. Olan bitenlerden habersiz… Acaba annem onun

hıçkırıklarını duyuyor muydu, yoksa ondan da mı gizliyordu?.. Değerli dostlarım; zannediyorum ki babamın gözlerinden dökülen damlalar şiir oluyordu. Beyaz kâğıtlara dökülerek, hece hece mısra mısra şiir...” (http://www.manasyayincilik.com/e3.html).

Aslında Almas Yıldırım’ı gurbette yaşatan, ona manevi güç kuvvet veren, gönlüne merhem olup teskin eden – kalp kuşunun-ruhunun daima anayurdunda dolaştığı, sevgili vatanının derdini, hasret yangınını, nostaljisini insanlarla bölüştüğü, Azerbaycanın, genellikle tüm Doğu halklarının özgürlüğü, hür yaşaması uğrunda mücadelesinin inikas ettiği – aynı bu göz yaşlarından doğulan şiirleriydi. “Ey Azeri türk... Ey vatandaşım... Senin yağmalanmış hakkından doğan daşkınlığına tercüman olayım diye aykırdım... Ne yazık ki, bu haykırış sonunda kırık dökük çıkan hıçkırıklarımdan ibaret boğuk bir ses oldu... Ah... Bu seste bile seni, hem senin aşkını, hasretini, garipliğini azacık da olsa yaşatabildimse, ne mutlu bana!»–Almas Yıldırım’ın 1936 yılında İstanbul’da yayınlanan “Boğulmayan bir ses” kitabının kısa girişi olan bu kelimeler–şair kalbinin sesi, garip gözükse de, büyük kederinde nasıl mutlu olmasının sırrını bize açıyor.

Almas Yıldırım kalemini hiç zaman bırakmamıştı, onun şiirleri Türkiye basınında, şimdi de faaliyetini devam eden “Hayat”, “Çınar altı”, “Turan” gazetelerinde, bunun yanısıra “Göyboru”, “Bozkurd”, “Orkun”, “Özleyiş”, “Kommunizmle mücadele” gibi mecmualarda, mültecilerin Berlinde bastıkları “Kurtuluş” dergisinde yayınlanmıştır…

14 Ocak 1952’de büyük nostalji şairi Almas Yıldırım Malatya’nın Kale bucağında bu keresinde hayatına ebedi olarak elveda dedi. Birkaç ay önce onu buradakı yerli belediyeye müdür tayin etmiştiler. Acaba, o zaman aklına birşey dammıştı mı? Bana göre, evet. Çünkü simgelere o, her zaman inanmıştı.

Derbent sürgününden Bakü’ye kısa bir gelişinde onunla buluşmaya gelen Mikayıl Müşfik’e: “Bunların (yani bolşevik hakimiyetinin) maksadı şimdi bana aşikardır. Muhtemelen her zaman bir Türk memleketine göndermekle büyük Türkistanımızı bana karış karış gezdirmek istiyorlar” demişti. Bu kinayeli sözleri de diğerleri gibi gerçekleşti. 1930 yılında Şamilkaleden “Benim yalnız ümidim Türk kalbi, iradesi, Benim yalnız duyduğum milletimin hak sesi” diye beyan eden şairin Bakü’nün Kale köyünden başlanan azaplı, mücadeleli ömür yolu “doğma türk illerin”den geçerek Malatyanın Kale bucağında kapandı ve… gerçeği simgeye çevirdi…

***

Almas Yıldırım nostaljisi benzersiz kendine özgülüğü ile seçiliyor. Öncelikle bu nostaljiye kendi deneyiminden kazandığı garipliğin derin felsefi-psikolojik kavramı ve onu garipliğe iten, vatanından dedirgin eden müsebbibi olan müthiş kuvveye dinmeyen, soğumayan alevli nefret ve kalemi ile yorulmadan sona kadar etdiği mücadele hastır. Aynı düşmana o, “Şimal kurdu”,

"buzlu Şimal", "sert esen kanlı Şimal", "Kremlin", "vahşi, dinsiz Moskova", "kızıl dünyanın köleler cenneti", "Kuzeyden gelen yabancı", "rus" diye bazen metaforlarla, bazen ise direkt konkre olarak işaret ediyor. Maalesef, bu nefret sebebinden o, sade rus halkını onun kana susayan çarlarından, komünist bolşevik rehberlerinden farklandırmıyor. Sanki bunu kendisi de duyuyor, bir şiirinde "Aşkımı (yani Bakünü) kanla boğdu, ben dost mu deyim Rus'a" ("Bakı", 1935) diye haklı belirtiyor. Hayatını, kendi tabiri ile "kızıl dünyanın köleler cenneti"nden başına gelen belaları hatırladığı zaman, elbette, şairi anlamak o kadar da zor değil. İlginçtir ki, onun kazabından dahi rus şairleri, Kafkasya'da sürgünde olmuş, Kafkasya'ya büyük sevgilerini eserleri ile kanıtlamış Puşkin ve Lermontov da nasibini alıyor. "Kafkas" şiirinde Almas Yıldırım yazıyor:

Bir zamanlar Lermontof gururla geldi vecde,
"Kafkas altımda ve ben üzerindeyim" dedi.
Kazbek'in dik başından sana ederken secde,
Kopardığın ahları bir sevinçle dinledi…

Önce, burada o, Puşkin'in «Kafkas altımdadır. Zirvede ben tek» misrası ile başlayan "Kafkas" şiirini nedense yanlışlıkla Lermontof'a atfediyor, diğer taraftan, garip Lermontovun «Telesip gidirken kuzeye sarı» şiirini (1837) şairin Kazbek'e büyük ihtiramına, zarif duygularına önem vermeyerek Kazbek'in kopardığı ahları güya onun sevinçle dinlemesi gibi yanlış tafsir ediyor. Halbuki bu şiirde insanın kalbini titreten, heyecanlandıran bir samimilik vardır. A. Yıldırım acısını Kafkas dağları, Kopet dağı, Amuderya, Gölcük'le buluştuğu gibi, Lermontov da sürgünden vatana dönerken Kazbek'le dertleşiyor, onunla kalbindeki arzularından, yüreğini sıkan korkularından konuşuyor. Kazbek'ten «kırılgan gönlünün dileklerini» – kızmar vadilerde, tozlu yollarda taşın üzerinde oturup dinlenebilsin diye oraya serinlik yollaması, Derya deresinden geçerken yorgun atı ile tufanla denkleşmemesi için dua-yalvarışlarını Allah'ın yüce tahtına yetirmesini rica ediyor ve sonra gönlünü titreten, telaşlandıran daha bir dileyini dile getiriyor: eğer sürgünde olduğu zaman Vatanında onu unutmuş-larsa, belki geçmişde olduğu gibi ona isti kucaklarını açmazlarsa, güleryüzle karşılamazlarsa, olur da bunca yıldan, cefadan sonra can dostları onu tanımazsa, ya da mezarlıkta gezirken üzerinden atladığı soğuk mezar yakın, necip dostlarından birinin olarsa. Öyleyse, Kazbek'e yalvarıyor ki, onu hiç pişman olmadan küle çevirsin:

Böylece, koy ömrüm sona yetsin;
Rüzgarlar ağzına verib külümü,
Dağıt, ey Kazbek, dağıt gitsin
Derin derelere garip külümü! (Лермонтов 1986: 50-51; Lermontov 2014: 92-93).

Burada Lermontof ve A. Yıldırım şiirinin ruh yakınlığını sezmemek mümkün değildir. Bu ayrıca bir komparatif araştırmanın mevzusu olabilir.

Almas Yıldırım nostaljisinin mahiyeti vatan kavramında kendisini gösteriyor. Şair için Vatan, geniş anlamda Koca Şarktır ki, onun poetik konseptinde bu vatan- "güzel Ana" ("Müstemleke olmuş Şarka") üç simada tezahür ediyor veyahut onu bir-birinin dahilinde bulunan üç daire gibi de tasavvur etmek mümkündür. İlk sima yahut dairelerin en küçüyü ya nüvesi Azerbaycan'dır, tabiatı, dereleri, dağları, ormanları, petrol kokan nazlı Bakü'sü, Hazar'ı, Kürü, Arazı, Şüvalan bağları, Çemberkent'i, Pirvenzeli'si ile ("Dağlara veda", "Elveda, Bakü", "Benim protestom", "Bir ses gelir uzaktan", "Esir Azerbaycan'ım" vs.). A. Yıldırım şiirlerinde Azerbaycan'dan bahsederken "benim tacım, tahtım", "bahtsız anam", "eşsiz yurdum" gibi sıfatlar kullanıyor. Azerbaycan şairin ister gerçek hayatında, isterse de şiir sanatında özel mana yüküne sahip anlayıştır: Azerbaycan onun aynısıdır, kendi mevcutluğudur, o şeydir ki, onunla yaşıyor, diri olması ona bağlıdır, onunla nefes alıyor, bu onun öz canıdır:

Diyorlar ki, varlığın karıştı bir kölgeye,
Pes bu ne, mahpus gibi içimde çırpınan can,
Sen misin, garip Vatan, sen misin Azerbaycan? («Batan güneş», 1935)

Vatanın ikinci sıfatı ve ya birinci dairenin dahil olduğu ikinci daha büyük daire Kafkasya'dır, aynı «O ilahi yüce Kafkas» adlandırdığıdır. ("Lezgi topraklarına", "Dağlardan hatıralar", "Güzel yurt", "Benim türküm", "Yurt Hasreti" vb.). Şair Kafkasya'ya-"o yaşıl yurt, o müebbed (ebedi) vatanı"na sonsuz sevgisini defalarca izhar ediyor:

Ger melekler vereler cenneti âlâyı bana,
Söylerem: İstemem ol cenneti, ver Kafkasımı! ("Türküm").

Bu tesadüfi değildir, çünkü bulduğu ve ondan «çalınan» inci, yani Azerbaycan bu diyarda yerleşmiştir ("Ne İran'dan, ne Hind'den, ne Efgan'dan, ne Çin'den, Ben bir inci bulmuştum Kafkasların içinden"), Bakü ise onun "zümrüt tacı"dır. Bu cennetmekanda azerbaycanlılarla birlikte tabiatları gibi güzel, mağrur, şanlı kahramanlık tarihi olan Dağıstan, Kırım halkları, gürcüler yaşıyor ve Kafkasya'nın asıl sahipleri onlardır. Cemiyeti Eqvama (Millətlər Liqasına) "Dinle, sen ey hak diye zulme eş olan yuva" sözleri ile başlanan aşikar mektubunda SSCB'nin aynı kuruma kabul edilmesine, burada "rus"un Kafkasya'nın sahibi gibi konuşmasına itirazını bildiriyor:

Dinle, sen ey cihana hakkı gösteren masa,
Dağıstanlı, gürcülü hakim bizik Kafkasa. («Benim protestom». 1934).

Şair kumuk, avar, lak, terkeme, çeçen, azeri, gürcü ve genel olarak Kafkasya'nın tüm yerli halklarına büyük sevgi, rağbet, ihtiramını izhar etmekten usanmıyor, onların ahlak ve maneviyatca yakınlıklarına dikkat çekiyor, daim birlik olmağa, bir güç gibi çıkış yapmaya sesliyor:

Kalbimde vahşi diye "Çeçenlere" yok kinim,
Azeri, Gürcü, Dağlı bir ruh diye anmışım
Ben yalnız senin için ölmeye yaranmışım… («Kafkas», 1935)

Vatanın üçüncü yüzü, ve ya artık Azerbaycanı da, Kafkasya'yı da barındıran en büyük daire, tüm türk halkları-Türkistan'dır, Turandır (mesela, hatırlayalım "Kara Destan"ı onun "Yaşlı Türkün düştüğü dert yaman hey"i ile, "Yiğitlere Sesleniş"i "Çarpışdığım torpaq, quflu Turanım" ile). Şair şuurlara böyle bir düşünceyi aşılamak istiyor ki, türk, Kafkasya halklarının başına gelen belaların – bütün halkların, fertlerin Sibirya'ya sürgün edilmesi, ata-baba topraklarının yabancılar tarafından talan edilmesinin kökünde türk halklarının birbirinden şuurlu şekilde ayrı salınması saklanıyor, bundan çıkış yolunu o, halkların birliğinde, her konuda birbirine dayak olmalarında görüyor. Bu motif Almas Yıldırım poetik nostaljisinde parlak şekilde kendini yansıtıyor:

Dilim dili, yolum yolu, emel bir,
Bir bayrakta, yıldız'ımız, ay'ımız.
Azerî, Türk, Türkmen; var mı ayrılık,
Nerden doğdu bu imansız gayrılık? («Dönek Kardeş»)

Ve yahut:

Türk elleri birbirine yadlanır,
Kazak, Kırgız, Türkmen, Özbek adlanır,
Azeri Türk yanar, içten odlanır,

Ana yurdun içten hali duman hey!
Koca Türk'ün düştüğü dert yaman hey!

Almas Yıldırım'ın nostalji tecrübesinde geçmiş gibi, aynı zamanda şimdi ve gelecek de yer alıyor. Onun idealı tüm halkları hür, özgür görmektir.

Hür bir dünya, hür bir din, hür bir Tanrı, hür bir yol,
Hür bir hayat, hür vicdan, hür bir kafa, hür bir kol,
Hür bir şiir, hür bir aşk, hür bir mesken, hür emek.
İnsan oğlunun asıl hür cenneti bu demek!

Yukarıdaki mısraların götürüldüyü şiiri «Bir gün gelecek» adlandırması şairin yer yüzünde özgürlüğün hakim olacağına inamının sarsılmaz olduğundan haber veriyor.

***

Almas Yıldırımın nostaljisinde iyimser notlar çoktur:

«Vurma gönül, vurma, elbet bu kışın bir yazı var,
Bu kara gün geçicidir, bir gün biter inleme!..
Bahçemizde sarı bülbül gene öter, inleme!...»

Hakikatte de, onun arzuları gerçekleşti, sağlığında olmasa da, manevi, eserleri ile, düşünceleri ile Vatanına zaferle döndü. Azerbaycan bugünkü Azerbaycan – Elazığ arasında yaranan dostluk, kardeşlik temelini koyan Almas Yıldırıma borçludur.

BİBLİYOGRAFYA

Azerbaycan Tarihi, Yeddi cildde, V cild (1900-1920-ci iller), Elm, Bakı 2008.

BOYM Svetlana, Nostalgia and Its Discontents, The Hedgehog Review. Vol. 9, No. 2. Charlottesville, (Summer, 2007), p. 7-18.

Doğumunun 100. yılında şair Elmas Yıldırım. http://www.manasyayincilik.com/e3.html

EYYUBI Esed, "Düşman ağzına bolşevik yumruğu", "Genç işçi" qazeti, Bakı 17 İyul 1932.

HACIYEVA Arzu, "Aqafangel Krımski Nizami tedqiqatçısı kimi", Azerbaycan Milli Elmler Akademiyasının «Xeberleri», Tarix, felsefe, hüquq, No: 1, Bakı 2014, s. 176-183.

HESENZADE Humay. "Ömrümün bir parçası", "Edebiyyat ve incesenet" qazeti, Bakı, 22 Yanvar 1988.

İLDIRIM Almas, Seçilmiş eserleri, Önder neşriyyat, Bakı 2004.

İLDIRIM Almas, Boğulmayan bir ses, Avrasiya press, Bakı 2007.

LERMONTOV M.Y., Seçilmiş eserleri, (tertibçi ve tercümeçi: Eyvaz Borçalı), Aspoliqaf, Bakı 2014.

NEBİYEV Bekir, Didergin şair (Almas İldırımın yaradıcılıq yolu), İkinci neşr, XXI – Yeni Neşrlər Evi, Bakı 2005.

OSMANOĞLU Meti. "Gerek her şeyi nece var, eləce de danışasan", «Şerq» qezeti, Bakı 7 Aprel 2012.

PIŞEVERİ M.C., "Ruznamemizin dili", Cenubi Azerbaycan edebiyyatı antologiyası, 3 cildde, Elm, Bakı 1988.

RESULZADE M.E., "Siyavuş", "İqbal" qazeti, Bakı, 25 Aprel 1914.

RÜSTEM Süleyman, Zamanın əsas meyarı, «Edebiyyat ve incesenet» qazeti, Bakı 22 Yanvar 1988.

RÜSTEMLI Asif, "Cefer Cabbarlı cümhuriyyet dönəminde", «Azerbaycan» jurnalı, http://www.azyb.net/cgi-bin/jurn/main.cgi?id=270.

SÜLEYMANOV Manaf, Eşitdiklerim, oxuduqlarım, gördüklerim…, Azerneşr, Bakı 1989.

ŞAİQ Abdulla, Arazdan Turana, Nurlan, Bakı 2004.

TEYMUR Маарифф, Almas İldırımın heyatı, mühiti, şexsiyyeti, Almas İldırım. Seçilmiş eserleri, Önder neşriyyat, Bakı 2004, s. 4-13.

YUSIFLI Vaqif, "Senet mebedimiz", (Azerbaycan Yazıçılar Birliyi - 80), «Edalet» qazeti, Bakı, 14 İyun 2014-cü il, s.14.

ZENGILI B. "Dağlar seslenirken", "Kommunist" qazeti, 2 Mart 1931-ci il.

ИСТОРИЯ И ПОЭЗИЯ. Переписка И.М.Гревса и Вяч. Иванова. РОСПЭНМ, Москва 2006.

ЛЕРМОНТОВ М.Ю., Собрание сочинений в 4-х томах, Т.1. Издательство «Правда, Москва 1986.